

IN MEMORIAM MARIN DIACONU (1937–2025)

La 18 ianuarie a.c. s-a săvârșit din viață profesorul Marin Diaconu, unul dintre, dacă nu chiar cel mai mare cărturar al filosofiei românești, care și-a legat indisolubil numele de tot ce a fost și este să fie creație filosofică românească, începând cu secolul al XIX-lea.

Formula vieții lui Marin Diaconu a fost, cu siguranță, *smerenia și răbdarea*. Nu întotdeauna – și mai ales astăzi – luăm act de ceea ce înseamnă o bună și roditoare statornicie în lucrul nostru, spre a dăruii culturii creații fecunde și durabile.

Marin Diaconu s-a născut pe 17 decembrie 1937, într-o familie tradițională românească, din satul Daneți, județul Dolj. Nici unul dintre părinții lui nu știa carte și nici nu ar fi putut anticipa că feciorul lor va ajunge cărturarul de prestigiu de mai târziu. În fapt, nici măcar el însuși nu a ghicit-o, căci apropierea de opera și arhiva filosofului român care avea să-i definească traiectoria vieții – adică Mircea Vulcănescu, pe care Marin Diaconu l-a socotit adevăratul „lider spiritual” al generației sale, mai degrabă decât Mircea Eliade – s-a petrecut abia după vârsta de 40 de ani, când, prin Zaharia Balinca, fost student și prieten al lui Mircea Vulcănescu și Mircea Eliade, și prietenul său Gheorghiță Geană, a cunoscut-o pe văduva lui Mircea Vulcănescu, Margareta Ioana Vulcănescu.

Până la clipa aceea, avea să treacă prin câteva momente de răscruce care i-au creat mari încercări. Poate cea mai semnificativă – având în vedere că și aducea aminte cu amărăciune și în ultimii ani despre aceasta – este împlinirea vârstei de 20 de ani într-un sanatoriu, fiind bolnav de tuberculoză. Norocul a făcut să refuze operația – cu șanse, i se spunea, foarte mici de reușită –, iar medicii și „întâmplarea” să-l însănătoșească. Odată intrat la Facultatea de Filosofie – după o încercare, fără succes, de a se înscrie la Facultatea de Ziaristică, aflată pe atunci în lichidare, visând, încă din liceu, să devină ziarist –, va fi îndrumat către filosofia românească de către profesorul său Titu Georgescu, cu care a și colaborat în vremea studenției. După absolvirea facultății, va rătăci câțiva ani prin cercetarea sociologică alături de N.S. Dumitru, în timp ce era și cadru didactic la Catedra de Filosofie a Institutului Politehnic București. Se va hotărî să se dedice exclusiv filosofiei românești în 1969, după ce a renunțat la o posibilă adâncire în sociologie, care cunoștea, în a doua jumătate a anilor '60, o renaștere atât spirituală, cât și instituțională, sub oblăduirea lui Miron Constantinescu.

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXVI, nr. 1–2, p. 113–117, București, 2025

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

Până la întâlnirea, în 1980, cu Mărgărita Vulcănescu, Marin Diaconu a publicat, în colaborare cu Ion Tudosescu și Ioana Smirnov, volumul *Filosofie. Tematică, bibliografie, crestomație*, tipărit în 1976, la Editura Didactică și Pedagogică (pentru uzul studenților). Această carte va fi sporită semnificativ și transformată în masiva culegere *Filosofie. Crestomație și Bibliografie*, de 952 de pagini, tipărită în vara lui 1989 la Editura Academiei R.S.R. Cu excepția acestei crestomații, în perioada 1965–1989, Marin Diaconu nu a colaborat decât sporadic la diverse publicații de specialitate („Forum”, „Revista de filosofie” etc.) ori volume colective și și-a petrecut tot timpul liber ca cititor conștiincios la Biblioteca Academiei Române. Printr-o anume echilibristică, a obținut și aprobare pentru consultarea Fondului Secret al Bibliotecii Academiei Române, și astfel s-a putut familiariza cu publicațiile interbelice și antebelice încă din anii '60–'70.

Întâlnirea spirituală cu Mircea Vulcănescu s-a petrecut sub semnul unui îndemn din studenție, primit de la profesorul său, Titu Georgescu, care l-a sfătuit să nu adâncească temele contemporanilor, ci să încerce să dibuiască teme viitoare de cercetare, de care să se apuce încă de tânăr, pentru ca atunci când ele vor deveni actuale, el să aibă deja o experiență solidă. Intuiția sa pentru filosofia românească s-a dovedit întru totul inspirată, acest domeniu urmând să devină, după împlinirea vârstei de 50 de ani, sacerdoțiul lui Marin Diaconu. Și-a petrecut ultimul deceniu din socialism lucrând la arhiva lui Mircea Vulcănescu, din opera căruia a întreprins o culegere de scrieri pe care i-a propus-o, în 1985, lui Valeriu Râpeanu, directorul Editurii Eminescu, pentru colecția „Biblioteca de filosofie a culturii românești”. Această culegere cuprindea și o sumă semnificativă de texte cu tematică religioasă, care, în circumstanțele de atunci, nu ar fi putut apărea în acei ani, și a fost sfătuit de câțiva prieteni să le scoată din culegere. Marin Diaconu, cu rigoarea sa de totdeauna, nu a dat ascultare îndemnurilor prietenești, spunând: „Dacă acele texte sunt problematice, să le scoată ei, la cenzură, nu eu, ca editor”. „Întâmplarea” a făcut ca această culegere să fie tipărită *întocmai*, în două volume, în 1991. Editarea operei lui Mircea Vulcănescu va continua neîntrerupt ulterior.

„Anul de grație” 1990 l-a găsit pe Marin Diaconu pregătit pentru „restaurarea” culturii românești interbelice, pe care o studia deja, urmând povața lui Titu Georgescu, de câteva decenii. Astfel, în iunie 1990, el era deja pregătit pentru centenarul lui Nae Ionescu, un filosof despre care Constantin Noica spunea că nu va putea fi vreodată reconsiderat, în socialism. Totodată, încă din 1989, lucrase, alături de Gabriel Liiceanu, la un plan de editare pentru o ediție de *Opere* ale lui Constantin Noica – plan tipărit în catalogul Editurii Humanitas din 1990 –, pentru care a și început lucrul, însă a fost curând suspendată (rămasă astfel până astăzi). A tipărit, însă, câteva volume de publicistică interbelică a lui Constantin Noica, la editura amintită, de-a lungul anilor '90. Din 1991, începe editarea filosofilor români, fără să intuiască faptul că va deveni preocuparea lui principală pentru mai bine de trei decenii.

Pentru cei formați în filosofie după 1990, edițiile îngrijite de Marin Diaconu au reprezentat o reală reîmprospătare a filosofiei românești, eliberată de vechile

înăspriri ideologice, dar cuprinsă de altele, pe parcursul deceniilor. Cu toate acestea, deși se autodefinia drept o „victimă a socialismului”, activitatea și opera lui Marin Diaconu s-au împlinit aproape întru totul după 1990. Dintre filosofii din socialism, i-a omagiat pe foștii săi profesori Henri Wald¹ și Tudor Bugnariu² prin câte un volum dedicat personalității și operei lor, și a mai editat sporadic diverse repere critice, însă principala sa preocupare a fost editarea filosofilor români ce au activat ori s-au format între cele două războaie mondiale. A colaborat, pentru publicarea acestor ediții, de-a lungul deceniilor, cu Gabriel Liiceanu și Dan Zamfirescu. Cu cel dintâi – fost coleg de facultate –, a colaborat pentru editarea lui Constantin Noica, încă dinainte de 1990, a lui Emil Cioran, Eugen Ionescu și alții, iar cu cel din urmă, pentru editarea lui Nae Ionescu. Dacă la Editura Humanitas nu a publicat, în ultimul deceniu al veacului trecut ori mai târziu, decât diverse culegeri ori însemnări, publicistică și memorialistică, alături de Dan Zamfirescu a reușit să inițieze o ediție de *Opere* ale lui Nae Ionescu, din 1999. Despre această ispravă, Marin Diaconu notează:

„Tot prin '88, am reușit să mă apropiu de Dan Zamfirescu. Ne-a apropiat Ideea de Nae Ionescu – Dan Zamfirescu fiind cel mai împătimit năist din ultima jumătate de veac, iar eu alergând prin cotidiane, reviste (câteva puse la dispoziție de Dan Zamfirescu, din biblioteca personală), spre a-l descoperi (de vâul uitării...), a-l așeza într-o bibliografie (ce, credeam noi, o vom putea publica prin Italia...) și mai apoi în cărți. În prezent, suntem în desfășurare cu ediția de *Opere*...”³

După tipărirea câtorva zeci de volume, în paralel cu ediția de *Opere* ale lui Nae Ionescu, lucrează și tipărește, în 2005, o ediție de *Opere* ale lui Mircea Vulcănescu, în două volume, ce însumează peste 3 000 de pagini, la Fundația Națională pentru Știință și Artă. În aceeași perioadă, tipărește și un *Dicționar de termeni filosofici ai lui Constantin Noica*, elaborat, vreme de doi ani, alături de Florica Diaconu și publicat în 2004, la Editura Univers Enciclopedic. Odată cu aceste ediții, putem spune cu oarece siguranță că climatul filosofiei românești a început să capete o adâncire hotărâtoare pentru viitorul cercetărilor ei. Pentru prima oară, după aproape șase decenii de absență, Nae Ionescu și Mircea Vulcănescu au putut pătrunde în mod extraordinar de riguros – cu note editoriale de sute de pagini... – în spiritul românesc contemporan. Ediția de *Opere* ale lui Mircea Vulcănescu este, prin ea însăși, dincolo de contextul cultural al autorului, un monument de îndemânare și măiestrie editologică și filologică, fiind rodul unei

¹ Marin Diaconu (ed.), *Laudă diferenței. Lui Henri Wald. La 80 de ani*, București, Editura Crater, 2000. Dintre colaboratori: Mircea Dumitru, Paul Cornea, Ion Ianoși, Z. Ornea, Alexandru Surdu, Sorin Vieru ș.a.

² Marin Diaconu (ed.), *Tudor Bugnariu: profesorul militant*, Sibiu, Editura Techno Media, 2013. Dintre colaboratori: Vasile Munteanu, Radu Florian, Ludwig Grünberg, Mircea Flonta, Gheorghiță Geană, Constantin Stroe ș.a.

³ Marin Diaconu, *Despre el însuși. Viața ca un dar*, în vol. *Autoprofil spiritual*, București, Editura Semne, 2024, p. 109. Acest text a fost scris prin 2007. În prezent, ediția de *Opere* ale lui Nae Ionescu se află la volumul XVI, publicat la Editura Muzeului Național al Literaturii Române, în 2021.

îndelungi eforturi, de peste un deceniu, în care editorul s-a ocupat aproape cu exclusivitate de Mircea Vulcănescu și de generația sa. După părerea noastră, până la ora actuală, ediția de *Opere* ale lui Mircea Vulcănescu este cea mai reușită și riguroasă ediție de opere ce s-a întreprins până acum, în filosofia românească.

Nu doar Nae Ionescu și Mircea Vulcănescu se vor număra printre filosofii români norocoși să aibă parte de o ediție de *Opere*, ci și Emil Cioran, căruia i s-au tipărit, între 2012 și 2017, *patru* volume de *Opere*, elaborate tot de Marin Diaconu, la Fundația Națională pentru Știință și Artă. Eugen Simion a fost cel care a luptat – chiar la propriu, prin tribunale – pentru tipărirea operei românești a lui Emil Cioran și tot alături de el a publicat, în 2005, ediția Vulcănescu, în celebra colecție *Opere fundamentale*. Colaborarea cu Eugen Simion va continua și mai târziu, când, în 2020, tipărește trei volume de *Opere* ale lui Nae Ionescu, în colecția amintită. Aprecierea sa pentru Eugen Simion s-a înfățișat și editorial, când Marin Diaconu a publicat, în două ediții, din 2015 și 2021, un masiv *profil spiritual* al acestuia⁴, de 972, respectiv 998 de pagini. La rândul său, Eugen Simion scria despre Marin Diaconu următoarele:

„Nu știu ca azi, când toți ne grăbim și nimeni nu mai are chef să citească toate publicațiile dintr-o epocă, să mai existe altcineva care să facă, repet, cu atâta pricepere, răbdare și devotament, o operație așa de migăloasă și de utilă ca acest profesor de filosofie, modest și tăcut, perseverent și decis ca un bătrân țăran de munte, care se scoală dimineța la cinci și se culcă seara devreme, după ce a trebăluit toată ziua pe ogorul lui. Ogorul lui Marin Diaconu, om cultivat, cu multe lecturi filosofice, este, desigur, Biblioteca Academiei Române. (...)”

Marin Diaconu, zic, merge în fiecare zi la Biblioteca Academiei, citește reviste, face fișe (după sistemul vechi), copiază texte, le ordonează și face aceste ediții și aceste portrete spirituale care sunt, pentru cine știe să prețuiască, instrumente bune, indispensabile de lucru.”⁵

În ultimii ani, Marin Diaconu a încheiat și o ediție de *Opere* ale lui Titu Maiorescu, ce ar fi trebuit să apară, în 2022, în aceeași colecție coordonată de Eugen Simion, *Opere fundamentale*. Din păcate, cel din urmă săvârșindu-se din viață, ediția nu a apărut, iar editorul a propus-o academicianului Valeriu Matei, noul director general al Editurii Academiei Române. În prezent, ea se află în curs de publicare.

Pe lângă edițiile vaste de *Opere* și seria de profile spirituale (pentru: Constantin Rădulescu-Motru, Mircea Vulcănescu, Eugen Ionescu, Eugen Simion, Radu Stanca, Ileana Mălăncioiu și el însuși), contribuțiile în filosofia românească ale lui Marin Diaconu s-au făcut remarcate și prin publicarea unor filosofi mai

⁴ Marin Diaconu, *Eugen Simion. Profil spiritual*, București, Editura Tracus Arte, 2015, 972 p. Ediția a II-a, adăugită, în 2021, 998 p.

⁵ Eugen Simion, *Cuvânt înainte*, în vol. Marin Diaconu, Anca Sîrghie, Radu Stanca. *Profil spiritual*, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2015, p. 5. Textul a fost reluat și în vol. *Autoprofil spiritual*, ed. cit., p. 622–624.

puțin cunoscuți, precum Sorin Pavel sau Radu Enescu, ori prin diverse seriale ținute în periodicele culturale ale vremii de astăzi, cu documente, scrisori și texte inedite ale unor filosofi români (amintim aici serialul său cel mai semnificativ, din *Viața Românească*, despre Constantin Noica, Anton Dumitriu, Emil Cioran și alții, din anii '90 ai veacului trecut). Multe din edițiile lui Marin Diaconu au servit nu doar ca instrumente de lucru, ci ca elemente vii de cultură ce au reușit să creeze un real progres în cercetarea filosofică românească. Având în vedere cât de dificil este să formezi un asemenea specialist – fără să mai amintim de răbdarea necesară unei asemenea întreprinderi, care prea adesea ne lipsește astăzi –, dar și câtă indigență spirituală se află în această ramură editologică a filosofiei românești, credem că activitatea lui Marin Diaconu a adus o strălucitoare lumină în filosofia românească, fără de care ar fi trebuit să așteptăm – cu optimism – *cel puțin* încă jumătate de veac spre a se crea. În fond, dacă astăzi se poate vorbi *cu sens* și, am spune, într-un context european despre filosofia românească – cel puțin în privința filosofilor autohtoni ce s-au putut bucura de ediții de *Opere* –, acesta este în principal meritul lui Marin Diaconu, care și-a închinat viața elevării filosofiei românești din confuzia și denaturarea în care se găsea în tinerețea sa, către zăriștea adevărului absolut al operei și creației naționale.

Filosofia românească a pierdut, prin Marin Diaconu, pe cel mai devotat *diacon* al său. Rămâne opera sa, indispensabilă oricărui cercetător al filosofiei românești de astăzi și – s-o rostim de-a dreptul – *de totdeauna*. Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în Lumina Sa cea neînserată!

Vlad BILEVSKY

